

Мистецтво

Гайдамака О.В.

«Мистецтво (рівень стандарту, профільний рівень)»
підручник для 10 (11) класу закладів загальної середньої освіти

ШАНОВНІ ДЕСЯТИКЛАСНИКИ ТА ДЕСЯТИКЛАСНИЦІ!

Перед вами книжка, за допомогою якої ви ознайомитеся з розмаїттям мистецтва культурних регіонів світу – африканського, американського, далекосхідного, індійського, арабо-мусульманського та європейського.

Ви поринете у світ різних часів і народів, дізнаєтеся про чарівність, а іноді й незвичність для нас, європейців, мистецтва різних куточків планети. Але мова мистецтва не має кордонів і є зрозумілою кожній людині. Воно надає естетичного задоволення, учить помічати красу, надихає, захоплює, розвиває уяву. Краса, витонченість, емоційність витворів мистецтва відкриваються для тих, хто хоче його пізнати, побачити й почути. Мистецтво кожного культурного регіону унікальне, самоцінне і самодостатнє, і кожне є частиною світової мистецької скарбниці.

Звертаємо вашу увагу, що зміст підручника розроблено за **програмами стандарту та профільного рівня** (пізнавальна складова).

Рубрики підручника розширять ваші уявлення про шедеври світового мистецтва, створені в різних частинах нашої планети («*Перлина*»), висвітлять досягнення в царині мистецтва («*Довідка*»), ознайомлять із цікавими фактами («*Факт*»), наштовхнуть на розуміння того, що світове мистецтво – живий організм, який постійно розвивається і збагачується («*Культурні взаємовпливи*»). Сподіваємося також, що на уроках мистецтва ви виявлятимете бажання співати улюблені пісні, створювати художні образи за допомогою різноманітних художніх технік та із залученням цифрових технологій (рубрики «*Практичне завдання*», «*Робота з джерелами*»). Ви матимете змогу випробувати себе в різних творчих (і не тільки) професіях. Ідеї вам підкаже рубрика «*Професійні випробування*».

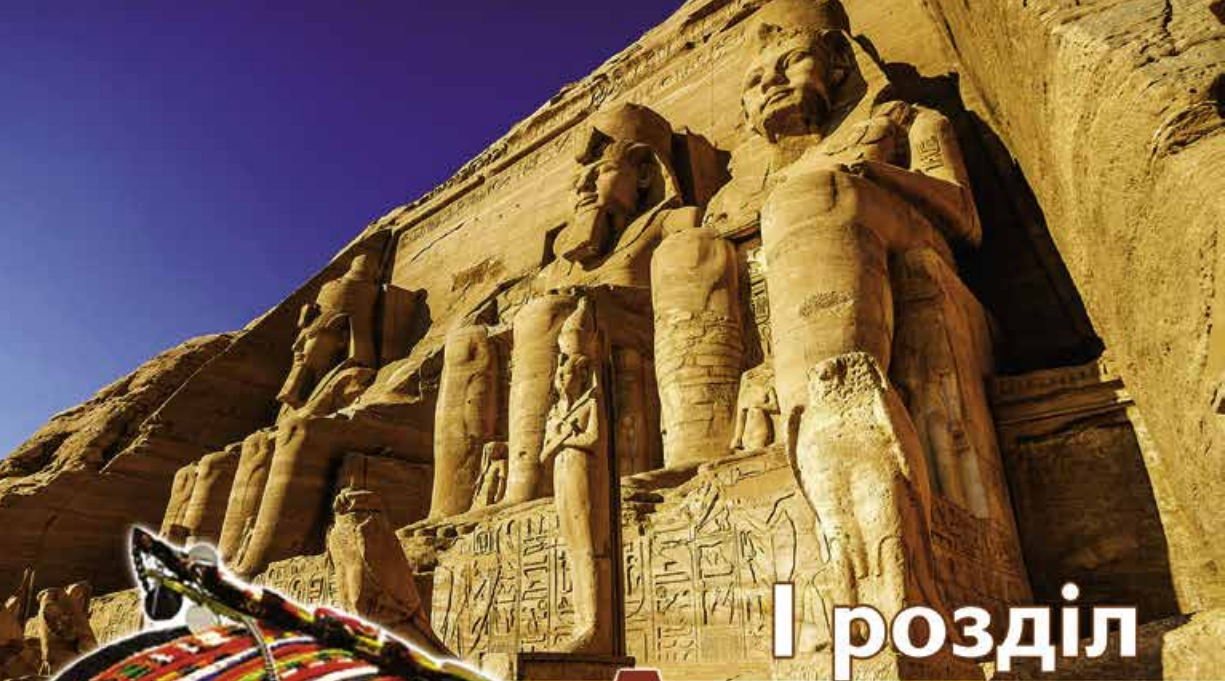
І пам'ятайте, що функція мистецтва набагато ширша, ніж просто формувати певні знання чи вміння. Мистецтво потрібно вміти відчувати й розуміти. Наші з вами завдання – навчитися насолоджуватися творами мистецтва, переживати всі відтінки емоцій та почуттів, утілені в художніх образах, намагатися зрозуміти ідеї й меседжі, що посиляють нам у своїх творах митці різних часів і континентів. А ще ви матимете змогу висловлювати та відстоювати в дискусіях свої міркування, давати творам власні художні оцінки, працювати з додатковими джерелами інформації, а також творчо самовиражатися за допомогою тих мистецьких навичок, яких ви набули впродовж навчання у школі.

Звичайно ж, покликання уроків мистецтва у школі – не готувати фахівців у сфері мистецтва: художників, музикантів або мистецтвознавців. Однак завдяки мистецтву для вас відкривається ширший простір для взаємин зі світом, ви станете впевненішими, самодостатнішими, креативнішими, і ці якості допоможуть вам досягти успіху в дорослому житті.

Роль мистецтва в становленні людини вдало окреслила французька мистецтвознавиця Франсуаза Барб-Галль: «*Загалом можна сказати, що мистецтво нічого не дає, а водночас – воно дає можливість жити по-іншому. На людей, які ближче знайомляться з мистецтвом, чекають суцільні виграші – від естетичного задоволення до розвитку автономії розуму, пізнання різних видів свободи*».

Тож рушаймо в цікаву, пізнавальну й розвивальну подорож світом мистецтва!

З повагою – авторка

І розділ

АФРИКАНСЬКИЙ КУЛЬТУРНИЙ РЕГІОН

Африка... Загадкова, приваблива для багатьох мандрівників, далека і така близька для нас. Адже саме мистецтву народів цього континенту ми маємо завдячувати появою багатьох стилів і напрямів сучасної музики, масового танцю, модних нині зачісок, різноманітного декорування тіла (татуажу, пірсингу та ін.), стилю одягу та інтер'єрів тощо.

Термін «африканське мистецтво» до недавнього часу застосовувався переважно щодо мистецтва народів Африки, які жили на південь від Сахари на більшій частині континенту (Чорна Африка). З огляду на географічні та історичні умови творчість африканських племен упродовж тривалого часу залишалася архаїчною і не піддавалася впливу ззовні, їхня культура розвивалася ізольовано, що й зумовило створення оригінального художнього стилю. А північна частина Африканського континенту зазнала великих впливів різних європейських та східних культур. Зокрема, значна територія розвивалася під впливом греко-римського світу. Північно-східна частина континенту входила до складу Візантійської імперії і збагатилася здобутками християнської культури. Північно-західні території Африки захопили араби, і вони стали мусульманськими. Також африканська культура всотала надбання європейських культур: Франції, Голландії, Англії, Португалії. А культура і мистецтво Давнього Єгипту, що є також територіальною частиною Африки, належать до канонічного типу і вагомо вплинули на розвиток світового мистецтва.

Останнім часом термін «африканське мистецтво» охоплює мистецтво всіх регіонів Африканського континенту та африканської діаспори у Бразилії, Карибському басейні та південно-східній частині Сполучених Штатів Америки. Розглядаючи культуру всіх африканських народів у контексті африканського мистецтва, ми отримуємо глибше розуміння культурних особливостей і різноманіття континенту.

Мікаель Пікассо Петер. Дівчата танцюють

Джимо Береймо

СТРОКАТА АФРИКА

Ґрунтом культури всіх африканських народів є традиційні релігії, які, незважаючи на їх розмаїття, в переважній кількості мають певні спільні риси. Це, насамперед, віра в містичні перетворення, пов'язані з магічними силами.

В основі африканського мистецтва, зокрема, лежать уявлення африканців про те, що світ населений духами – добрими і злими, з якими слід взаємодіяти. І тому навіть найзвичніші речі, що використовуються щоденно в побуті (наприклад, предмети вжитку – посуд, гребні, меблі, хатнє начиння), оздоблено спеціальними символами для захисту від лихого ока, від вторгнення «невідомих» чужих сил – злих або добрих. І посвячений знавець не тільки бачить у них предмети вжитку та витвори мистецтва, але й має змогу розтлумачити духовні символи, зашифровані в характерних візерунках, що прикрашають кожен окремий предмет.

Крім того, для взаємодії з духами створювали (і понині створюють) «посередників» – статуетки, ритуальні маски й костюми. В африканських народів вони не мисляться як самостійні художні витвори, а є частиною магічного обряду. Виготовляють статуетки і маски спеціальні майстри, які, зазвичай, отримали свої знання і вміння у спадок. Статуетки можуть відтворювати правителів, танцюристів або представників різних професій, наприклад барабанщики чи охоронці тощо. Також фігуру людини зображували в поєднанні з тілом тварини.

Статуетки виготовляли переважно з дерева та інших природних матеріалів. Майстри західноафриканських народів також робили бронзові фігурки.

Побутові та ритуальні речі

Функції маски або фігурки-статуетки, як правило, – захищати господаря, відлякувати злих духів. Існують також особисті фетиші (предмети, нібито наділені надприродною, чудодійною силою).

ФАКТ

З найдавніших часів африканці розфарбовували свої тіла. Про це свідчать, зокрема, наскельні малюнки в печері Тассілін-Аджера в Сахарі (яким близько 8–9 тис. років), де тіла зображених людей покриті орнаментом. Малюнки на тілі можуть указувати на соціальний статус, походження та навіть віру. Вважається, що тіло воїна, прикрашене певною фарбою, стає менш уразливим для ворога. Фарба на тілі може відлякувати злого духа, захищати від негативного впливу і створювати зв'язок з предками.

В одних племенах заведено прикрашати тіло малюнками лише в особливих випадках – весілля, траур, церемонія ініціації (посвячення в доросле життя); в інших – орнамент присутній постійно, його поновлюють що два-три дні або стирають і наносять нові зображення.

Колір має важливе символічне значення, причому для різних племен воно може бути різним. Наприклад, червоний для багатьох груп Центральної Африки символізує життя, радість, здоров'я. А ось для племені Ашанти з Гани або Бакуба із Заїру це – колір трауру.

Білий колір для багатьох африканських племен символізує зв'язок з духами предків, хоча і в цьому випадку для одних це колір ворожих і злих духів, для інших – дружніх і добрих. Білий колір часто використовується в церемоніях ініціації, де він символізує чистоту.

Використання кольорів у розмалюванні регулюється віком. Червоний і білий – перші кольори, які дозволено використовувати для прикрашання тіла дітям у віці 8 років. Коли хлопчик стає юнаком, додають жовтий, а чорний дозволено використовувати тільки після церемонії ініціації. Якщо хтось порушує ці правила – на нього чекає покарання.

Африканське мистецтво розфарбовування тіл

Традиційні африканські суспільства представлені хліборобами, скотарями і мисливцями-збирачами. Зазвичай виготовлення масок і скульптур досягло розквіту в землеробських племен, що пов'язано щонайперше з їхньою осілістю. У бродячих мисливців-збирачів і кочових пастуших племен маски або зовсім відсутні, або створюються для одноразового використання. Зміна зовнішності досягається в цих культурах за допомогою нанесення на обличчя й тіло різних природних барвників, використання хитромудрих головних уборів з пір'я і шкур, ікл і пазурів тварин, мушель тощо.

Африканські маски наділені особливими властивостями. Навколо будьякої з них у нас, європейців, створюється певний ореол таємничості в сукупності із захопленням, зацікавленістю та надзвичайним трепетом. Водночас для більшості жителів Африки практично кожна маска – це відкрита книга, яка може багато чого розповісти.

Розміри масок та форми, матеріали, з яких їх виготовлено, вражають своїм різноманіттям. Переважно їх створюють із дерева, але застосовують також інші матеріали. Наприклад, в Анголі роблять маски з деревного волокна, використовуючи каркас із прутів. Є також маски, плетені з рафії, або тканеві маски-капюшони. Ашанти (Гана) відливали маски царів із золота і бронзи. Маски-підвіски (Бенін, Конго) вирізали зі слонов'ячої кістки.

Вигляд африканських масок дуже варіюється: від масок з більш-менш упізнаваними людськими рисами (чоловічі – антропоморфні маски) до зображення різних тварин (мавпи, леопарда, антилопи, крокодила, черепахи, риби, птаха тощо – зооморфні маски). Трапляються також екземпляри, що поєднують людські й тваринні ознаки або обличчя у формі серця чи дволікі маски-Януси тощо.

Незважаючи на велику різноманітність, ритуальні маски виробляють за строгими канонами. Кожна з них сприяє певній події і має відповідний вигляд, що відтворює зв'язок із духом або божеством. У застрашливому, загадковому оформленні масок символічно передано релігійні уявлення африканців про світ і сили, що в ньому діють.

1

2

3

4

Типи масок: 1 – лицьові; 2 – натільні; 3 – маски-дошки; 4 – маски-шоломи

Оздоблення масок має свою символіку. Наприклад, приміряючи на себе смугасту маску, можна заручитися підтримкою духів предків – хранителів племені. Смужки також символізують сутність поколінь, допомагають розв'язати вічну дилему батьків і дітей.

Довідка

Африканські маски можна поділити на такі типи:

- **лицьові** – найбільш поширений тип масок, які зазвичай прив'язують ремінцями до голови або фіксують за допомогою шарфа, пальмових волокон тощо;
- **маски-шоломи** – здебільшого вирізають повністю зі стовбура дерева, після чого одягають на голову, як шолом;
- **налобні** – носять горизонтально, закріплюючи на лобі ремінцями. У цьому випадку обличчя зазвичай закривається тканинами або рослинними волокнами;
- **маски-гребені** – як правило, мають вигляд горизонтального гребеня у вигляді голови або фігурки людини чи тварин;
- **натільні** – маски, які одягають на тіло;
- **маски-дошки** мають плоску форму і стилізовані під різних тварин, найчастіше під птахів.

Маски народу бамілеке

Маска-гребінь

Більшість ритуалів найчастіше супроводжується танцем, що доводить виконавця до стану трансу.

Африканський танець – незвичайне видовище, адже досягнути суті та логіку рухів неможливо, потрібно просто відчувати ритм, присутній у серцях місцевих мешканців і навколишній природі, – тільки так можна оцінити всю красу мистецтва цього регіону.

Найбільш очевидною особливістю африканських танців є їхня масовість і відсутність партнера для танцю (зокрема, змішаних пар «чоловік-жінка»). Замість цього в більшості танців групові виступи розділено за статями: чоловіки танцюють для жінок, і навпаки.

Чоловічі танці супроводжуються рухами, що імітують тварин або мисливців, тому часто виконуються зі зброєю (палиця, спис). Жіночі танці – більш плавні. Під час їх виконання ноги танцівниці зазвичай зігнуті, тулуб нахилиється вперед, кроки шаркають. Особливі рухи, що виділяють танцівниць-африканок, – обертання і трясіння.

Однією з найяскравіших особливостей традиційних африканських танців є характер рухів у них. Африканські танцівники часто ніби «ізолюють» окремі частини свого тіла й рухають ними в різному ритмі. Так, під час танцю тіло танцівника може рухатися одночасно у двох або трьох абсолютно різних ритмах. Цей ідеальний самоконтроль часто доповнюється більш різкими рухами, такими як удари, стрибки і швидке розмахування зброєю.

Африканська танцівниця

Довідка

Африканський танцівник

Зрозуміло, що кожний танець в Африці має свій глибокий сенс, тому для певної події і групи людей добираються свої рухи. Ритуальні танці народів Африки можна розподілити на такі групи:

Танці воїнів є в усіх частинах материка і, незважаючи на відмінні назви, мають схожі рухи та смисли. Їхні особливості: агресивність стилю; характерні рухи; складні барабанні ритми; використання допоміжних предметів як зброї.

Ритуальні танці обряду ініціації.

Танці обряду полювання, де танцювальні рухи імітують рухи людей і тварин на полюванні. Для більшого антуражу використовують різні додаткові предмети: пір'я; тваринні шкури; маски звірів.

Танці кохання перш за все супроводжують традиційні весілля, виконують їх не тільки наречені, але й гості на їхню честь.

Танці врожаю є способом спілкування з релігійними божественними істотами. Під час таких рухів члени племені просять вищі сили про щедрий урожай.

Багато таємних і давніх ритуалів африканських народів пов'язано з **викликанням та вигнанням духів**. Для цього використовуються й відповідні танці. Зазвичай об'єктами, які викликають, є не абстрактні потойбічні істоти, а конкретні.

Важливою характеристикою африканського танцювального мистецтва є виконання під супровід ударних інструментів. За винятком кількох кочових племен, таких як масаї, гра на барабанах є найрозвиненішою формою музичного мистецтва цього регіону. Вона нерозривно пов'язана з мистецтвом танцю. Використовується багато різноманітних інструментів – найчастіше граються барабани джембе.

Призначення музикантів і танцюристів у африканському племені набагато важливіше, ніж просто розваги. Танці та музика розглядаються як те, що допомагає утримувати плем'я разом. Барабани відображають настрої племені, а танці можуть варіюватися залежно від цілей.

Африканські барабани (гра на джембе).

Разом з однокласниками (однокласницями) спробуйте створити ритмічні композиції з використанням різних ритмічних послідовностей. Дізнайтеся про інші музичні інструменти народів Африки.

Африканські барабани

Архітектура народів Африки

Архітектура африканських племен дуже різноманітна. Будівлі споруджують з доступних у місцевості матеріалів, здебільшого це глина, хмиз, дерево, солома тощо. Часто під час будівництва особливу увагу приділяють оборонним можливостям споруд – стіни роблять товстими, двері – вузькими, вікна будівлі або дуже маленькі, або їх просто немає. Багатьом племенам притаманне розфарбовування своїх будівель. Це унікальне африканське мистецтво з релігійними джерелами, коріння якого сягають глибокої давнини. Сюжети малюнків можуть бути найрізноманітнішими – це не тільки візерунки, а й сцени із повсякденного життя та релігійні символи.

Зверніть увагу на форми будівель та їх декорування. Висловте свої міркування щодо цього.

Виготовлення ювелірних виробів – популярний вид мистецтва, що використовується для позначення рангу людини, її належності до певної групи. Африканські ювелірні вироби зроблено з таких різноманітних матеріалів, як гематит, сизаль, а також шкаралупа кокосового горіха та бісер. Існують різні види текстилю, зокрема китенж, боголан і тканинний кент. Також у Західній Африці популярна мозаїка з крилець метеликів або кольорового піску.

Ювелірні вироби народів Африки

КУЛЬТУРНІ ВЗАЄМОВПЛИВИ

Статуя Деметри
з Карфагена

Особливий інтерес становить Північна Африка: Алжир, Туніс, Марокко, Лівія. Ні в Греції, ні в Італії немає античних міст, які б збереглися так добре, як Лептіс-Магна і Сабрата у Лівії, Дугга в Тунісі, Тимгад в Алжирі, де досі є прекрасні споруди, статуї і мозаїки.

Справжня столиця Північної Африки – Карфаген – була схожою на Рим. Тому її визначні споруди – театр, амфітеатр (де проходили бої гладіаторів), цирк (тут відбувалися кінні змагання на колісницях), одеон (приміщення для музичних та декламаторських конкурсів) були величезними і монументальними, прикрашеними колонадами і статуями. У центрі розміщувалися Форум та Капітолій. У Карфагені також були розкішні за оздобленням терми.

Християнські традиції, що прийшли на землі Африки з Риму та Візантії, укорінилися й дали свої мистецькі плоди, збагачені індивідуальною живописною манерою місцевих майстрів. Зберігаючи всі традиційні риси, вони сповнені відчуття давньоземлеробської культури зі стійкими культами сил природи, її животворної моці, експресивно-фольклорною і дуже живою й зворушливою манерою. Це яскраво видно в рукописах книг, фресках, мозаїках та іконописі.

Пригадайте особливості мистецтва Античності та Візантії. Яку культурну епоху репрезентують запропоновані твори? Доведіть.

Мистецтво Африки давно вже перетнуло кордони свого континенту і здійснило колосальний вплив на культуру людства. Зокрема, його відгомін чітко простежується в розвитку образотворчого мистецтва ХХ століття, у творчості тих художників, які активно експериментували з кольором і формою. Анрі Матісс, прихильник яскравих барв та вільної композиції, шукав натхнення в роботах майстрів різних народів, зокрема й африканських. Упродовж усього життя він збирав колекцію, до якої входило багато предметів, створених африканськими народами.

У скульптурі Пабло Пікассо простежуються ідеї для нових пластичних рішень, їй властиві стилістичні різноманітності масок та статуй, створених майстрами Центральної Африки. Узагалі, враження від знайомства Пабло Пікассо зі скульптурою Чорного

Колонада Форуму у великому Лептісі (Лівія)

Амфітеатр в Ель-Джемі (Марокко)

Пабло Пікассо.
Золота скульптура

Пабло Пікассо. Оголена
з драпіруванням (етюд)

Пауль Клее.
Сад храмів

континенту повністю змінили стиль молодого майстра: вважається, що саме африканській пластиці зобов'язаний своєю появою напрям мистецтва «кубізм».

Африканська графічна традиція, найчастіше представлена малюнками з більшим чи меншим ступенем абстрактності й характерна для тварин народностей куба і мбути, непомітно впроваджувалася в сліпучі мотиви жіночого вбрання у творах Густава Клімта або виявлялася більш чітко на полотнах Пауля Клее.

Знайдіть аргументи щодо впливу мистецтва народів Африки на творчість європейських митців ХХ століття. Поміркуйте над висловами Пабло Пікассо: «Художник – умістивше емоцій, що приходять звідусіль: з небес, від землі, від шурхоту паперу, від миттєвих форм, від павутиння»; «Художник малює не те, що бачить, а те, що відчуває».

Зробіть замальовки «Африка. Мої враження».

Запитання і завдання

1. Які характерні риси мистецтва народів Африки вам запам'яталися найбільше?
2. Наведіть приклади взаємовпливів мистецтва африканської та інших культур.
3. Дослідіть цікаві для вас явища мистецтва народів Африканського континенту.

ВЕЛИЧНІ ЦИВІЛІЗАЦІЇ. ДАВНІЙ ЄГИПЕТ

Єгипет – дивовижна країна з великим минулим. Тут усе просто дихає старовиною. Упродовж тисяч років підносяться над єгипетською пустелею гігантські піраміди, єдине із семи чудес стародавнього світу, що збереглося до наших днів. Хто створив ці споруди, скільки таємниць вони зберігають у собі, що пам'ятає Сфінкс, про що розповідають стародавні папіруси? Усі ці питання протягом багатьох тисяч років розбурхують фантазію людей і немов магнітом притягують до себе.

Давньоєгипетська цивілізація проіснувала понад 3500 років і створила багато чудових пам'яток стародавнього мистецтва, яке тісно пов'язане з правлінням фараонів, релігією та заупокійним культом.

У Давньому Єгипті поклонялися багатьом богам, і все життя було пронизане релігійними обрядами. Існували місцеві божества, яких вшановували тільки в певному місті чи окрузі. Були й загальнонаціональні, яким поклонялися у великих містах і храмах.

Що вам відомо про давньоєгипетське мистецтво? Пригадайте (наприклад, за творами кіномистецтва) відомих вам богів Давнього Єгипту.

Найвідомішими пам'ятками давньоєгипетської цивілізації є піраміди, що створювали як усипальниці для фараонів, яких обожнювали і звеличували.

Єгипетські піраміди налічують більше сотні пам'яток, і далеко не всі вони відкриті. Є серед них величезні й невеликі, ступінчасті та гладкі, такі, що добре збереглися, і ті, що нині схожі на купу каміння. Але традиційно,

Храм Абу-Симбел

Храм Луксор

коли йдеться про єгипетські піраміди, найчастіше маються на увазі Великі піраміди Гізи. Найбільша з них – піраміда Хеопса, споруда, що досі залишається найбільшою давньою будівлею у світі.

ФАКТ

Великі піраміди, а особливо піраміда Хеопса, мають досконалу форму, однаковий кут нахилу і неймовірно точну орієнтацію по сторонах світу. Точність побудови споруди така, що похибки практично немає, а це й у нинішніх умовах можливо лише за використання під час будівництва лазерних установок і гігантських зусиль цілого загону фахівців з геодезії. Великі піраміди (піраміди Хеопса, Хефрена і Менкаура) побудовані з незбагненою для сучасної людини точністю і ставлять більше запитань, ніж дають відповідей щодо того, як давні єгиптяни змогли побудувати такі унікальні споруди.

Піраміда Хеопса

Крім пірамід, у Єгипті також збереглися величні давні храми і палаці. Храм являє собою величезний комплекс, що складається з понад сотні об'ємних приміщень, дворів та алей-переходів. Нерідко, крім наземних будівель, архітектурні споруди зводили в горах або їх вирубували у скелях. Величезні колонні зали видобували просто в масиві каменю, стіни прикрашали розписами й рельєфами із зображеннями фараонів та їхніх слуг.

Усьому давньоєгипетському образотворчому мистецтву властиві урочиста монументальність, строгий спокій, статичність, симетрія, канонічність. Митці неухильно дотримувалися загальноприйнятих правил зображення, які збереглися і застосовувалися впродовж тисячоліть.

Давньоєгипетські скульптори переважно зображували правителів і вельмож, богів та богинь, сфінксів. Також популярною була фігура писаря за роботою, якого зазвичай зображували із сувоєм папірусу навколішки.

Більшість скульптур Давнього Єгипту статичні. Цим зображенням властива повна симетрія – права й ліва частини тіла абсолютно ідентичні. Єгипетські правителі, боги та богині у скульптурі завжди величні, з гар-

*Погруддя
Нефертіті*

*Скульптурний портрет
Рахотепа і Нофрет*

*Статуї мемфіської
родини*

Маска фараона
Тутанхамона

ною статурою і відчуженим поглядом. Їхню велич і незламність скульптори підкреслювали спеціальними прийомами – особливим розміщенням фігур, їхніми розмірами, позами й жестами. Найчастіше фараонів і богів та богинь зображували сидячи на троні або стоячи, їхні руки спочивають на колінах або схрещені на грудях, а погляд спрямований прямо перед собою. Скульптури розфарбовували й оздоблювали дуже ретельно і також відповідно до канонів: чоловічі фігури фарбували в червоно-коричневий колір, жіночі – у жовтий, волосся – у чорний; одяг – у білий.

Найвідоміша єгипетська скульптура – Великий сфінкс. Це міфічна істота з головою фараона Хафра і тілом лева. Монументальна скульптура стражника пірамід виконувала роль охоронця спокою царів у долині пірамід. Велична поза, повний спокою і відчуженості погляд, міць і внутрішня сила Сфінкса досі справляють незабутнє враження.

Єгиптяни створювали не тільки скульптури, але й рельєфи, розмальовані фарбами. На них зображували царів, сцени полювання та битв.

Надзвичайно цікаві скульптурні маски фараонів, якими закривали обличчя померлих правителів у саркофагах. Для створення цих зображень майстри використовували дорогоцінні метали й різнокольорові емалі. Найвідоміша маска – фараона Тутанхамона.

Порівняйте архітектуру і скульптуру Давнього Єгипту з творами цих видів мистецтва Давніх Греції та Риму.

Про особливості єгипетського живопису можна судити з розписів, що прикрашали стіни гробниць, храмів, предмети домашнього вжитку. Зміст цих зображень досить різноманітний – це і повсякденне життя людей, і пейзажі, і звірі та птахи.

Усі малюнки давньоєгипетських майстрів були лінійними, плоскими, без об'єму, перспективи й світлотіні. Давньоєгипетський митець не зображував простір таким, яким він його бачив у реальному житті. Він не прагнув за допомогою перспективи створити ілюзію глибини простору або

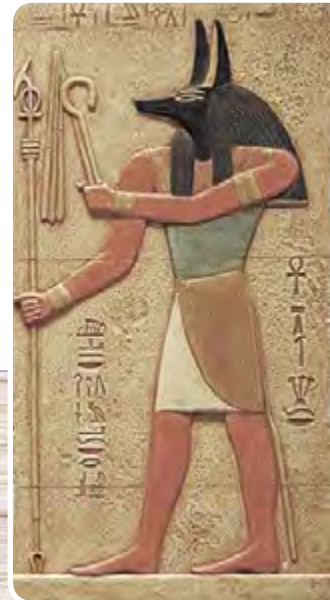
Фрагменти розпису гробниці Нахта

тривимірних об'ємів – навпаки, усі фігури і предмети розташовували в одній площині паралельно площині зображення, при цьому було враховано всі деталі, які у тривимірній побудові виявилися б прихованими.

У зображеннях чоловіків і жінок виключалися індивідуальні риси конкретних людей, вони представляли собою певні типи, показані незмінно в розквіті літ. Форми тіла виглядають навмисно спрощеними, схематизованими.

Усе вищезазначене – вимоги канону, який було встановлено для зображення людини, яка стоїть, іде, сидить, а також священних тварин і квітки лотоса – символу верховної влади.

Зображення бога Анубіса

Довідка

У площинних зображеннях канон вимагав:

- єдності зображень та ієрогліфів;
- розміщення сюжетів горизонтальними поясами;
- різномасштабності фігур: їхній розмір залежить не від розміщення у просторі, а від значимості кожної з них;
- зображення фігури людини ніби з різних точок зору: голова й ноги у профіль, а торс та очі – у фас.

У багатопланових сценах фігури розміщували одна під одною. Причому фігури переднього плану розміщували внизу, а далекого – зверху. Іноді ці ряди розділяли горизонтальними лініями.

Фігури, які стояли одна за одною, розміщували таким чином: ретельно промальовували передню фігуру, а біля неї домальовували контур наступних.

Фігури дорослої людини і дитини різнилися не пропорціями, а розміром.

Єгипетські ієрогліфи представляли собою символічні зображення. Ними робили як прості записи, так і складніші, наприклад записували вірші. Однак писання ієрогліфами було повільним процесом, оскільки кожен символ зображували окремо.

Дослідіть відповідність творів образотворчого мистецтва встановленим канонам. Зробіть припущення щодо значення деяких з ієрогліфів.

Зразки ієрогліфів Давнього Єгипту

Перлина

Нефертарі була найулюбленішою і найвпливовішою дружиною фараона **Рамсеса II Великого**. Її гробниця відносно невелика, але оздоблена по-царськи – понад 520 квадратних метрів розписних рельєфів, які фантастично збереглися і донесли до нас не тільки об'єм, але й колір. Це яскраві, поліхромні розписи, зображення посмертної подорожі цариці, яка йде в загробний світ, зустрічається з божествами, проходить через загробний суд і виходить у вигляді виправданої на суді душі.

Визначте ознаки давньоєгипетського канону.

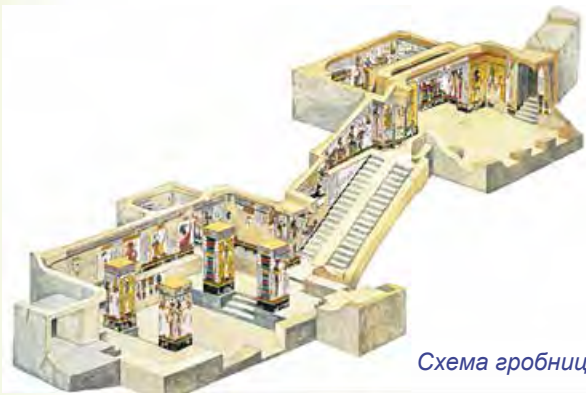
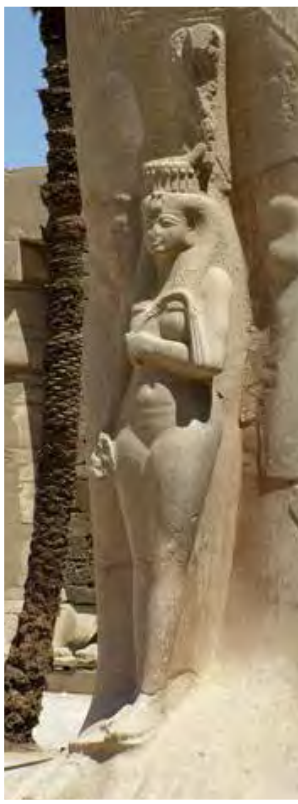

Схема гробниці

Гробниця Нефертарі

Ювелірні прикраси

У Єгипті виготовлялося безліч творів ужиткового мистецтва. Художні ремесла майстри довели до досконалості, створюючи справжні шедеври. Вони володіли різьбленням по дереву й кістці, знали різні види обробки металу, виготовляли ювелірні вироби із золота і срібла, прикрашені самоцвітами. Також майстри вміли робити речі зі скла, зокрема кольорового, гірського кришталю, кераміки, фаянсу. Вироби давні єгиптяни прикрашали гравюрами з фігурами птахів і звірів, а також каліграфічними написами із побажаннями добра.

Велику популярність здобули єгипетські тонкі прозорі тканини та льняні тканини, гаптовані шовком. На них малювали барвисті візерунки зі стилізованими зображеннями звірів і птахів, а також з використанням орнаментальних смуг, квіток лотоса тощо. З бронзи єгипетські майстри виготовляли посудини й курильниці у вигляді фігур звірів і птахів, прикрашені тонким карбованим малюнком. У пізніших роботах ремісники стали використовувати розпис золотом і кольоровими емаллями.

Як ви гадаєте, що зображено на давніх розписах? Поцікавтеся з різних джерел про роль музики та мистецтва танцю в Давньому Єгипті.

Розпис гробниці Нахта

Афіша до кінофільму «Клеопатра»
(реж. Джозеф Лео Манкевич)

У всі часи Давній Єгипет вабив до себе нерозгаданими таємницями й міфічними загадками. Цій благодатній темі присвячено свої твори багато митців. Розкопки в пошуках цінних артефактів Єгипту і секрети походження давньої цивілізації. Захопливі пригоди й легендарні історичні особистості. Незліченні скарби і магія. Тунелі єгипетських пірамід і зали величезних кам'яних храмів. Достовірні археологічні дані і вигадки... Усе це втілюється у великій кількості кінотворів, присвячених цій давній цивілізації.

Дізнайтеся, які художні та документальні кінострічки присвячені Давньому Єгипту.

Одним з найвідоміших творів, присвячених Давньому Єгипту, є опера Джузеппе Верді «Аїда». Твір сповнений картинної пишності і грандіозності світу фараонів і жерців на тлі пірамід, слави і могутності держави. Сюжет опери заснований на реальних історичних подіях. Незважаючи на історичну основу твору, на перший план виходить особиста драма героїв, класичний любовний трикутник і пекучі ревності, які затьмарюють розум і руйнують життя.

Цікаво, що «Аїда» періодично ставиться в оточенні «природних» декорацій – пірамід Гізи. Для цього феєричного спектаклю не тільки розроблено і сконструйовано спеціальну сцену, дібрано об'ємний звук і світло, яке то занурює в тінь, то висвітлює і максимально наближає до глядачів піраміди і Сфінкса, але й створено унікальні сценічні конструкції, які непомітно для глядача змінюються впродовж чотирьох актів вистави. У постановці задіяно понад три тисячі артистів і музикантів. Усе це, а також унікальні костюми й віртуозне виконання балетних та оперних артистів створює неповторну атмосферу.

Джузеппе Верді. Опера «Аїда» (фрагменти, зокрема, Триумфальний марш).

Поміркуйте, у чому секрет популярності цього твору. Подискутуйте на тему «Кохання – це добро чи зло?».

Фрагменти опери Джузеппе Верді «Аїда»

ПРОФЕСІЙНІ ВИПРОБОВУВАННЯ. Туристична агенція «Перлини Єгипту» (колективний проект).

Поміркуйте, які складові потрібні для успіху вашого бізнесу. Що має бути особливого в запропонованому вами комплексі туристичних послуг, спрямованих на задоволення потреб туристів під час подорожі, щоб клієнти зверталися саме до вашої агенції? Звичайно ж, захопливі екскурсійні маршрути (і за підтримки електронних гідів з візуальним супроводом).

Розробіть ескіз логотипа чи фірмового знака вашої туристичної агенції, різні види рекламної продукції (буклети, листівки, наліпки тощо), ескіз сучасного одягу екскурсовода з використанням елементів стилістики (орнаменти, аксесуари тощо) Давнього Єгипту; екскурсійні маршрути та матеріали для гіда (зокрема, електронного).

Запитання і завдання

1. Назвіть найяскравіші художні явища Африканського культурного регіону.
2. Поміркуйте над висловом відомого німецького вченого-єгиптолога Георга Еберса: *«Кожна людина – немов музичний інструмент, зроблений у невідомій майстерні з хорошого або поганого дерева, майстерною або невмілою рукою, але ще до її народження. Щось або хтось – байдуже, як ми це назвемо, – грає на цьому інструменті і залежно від того, як він зроблений, видобуває з нього чисті або фальшиві звуки»*. Зробіть висновки.

Робота з джерелами:

Доберіть фото, ілюстрації тощо із зображеннями зразків мистецтва регіону, що вас найбільше вразили. Разом з однокласниками (однокласницями) згрупуйте зображення у спільну композицію, наприклад колаж **«Мистецтво народів Африки»**.

II розділ

АМЕРИКАНСЬКИЙ КУЛЬТУРНИЙ РЕГІОН

Мистецтво Американського культурного регіону умовно поділяють на мистецтво народів Доколумбової Америки, пов'язане з давніми індіанськими цивілізаціями, знищеними в результаті завоювання Америки європейцями, та мистецтво Америки в пізніші періоди (колоніальний і період незалежності), що розвивалося під впливом західноєвропейської культури і було принесене в Америку з Європи.

Крім того, зважаючи на велике культурне розмаїття Америки, виокремлюють північноамериканське та латиноамериканське мистецтво.

Мистецтво цивілізацій Доколумбової Америки має два основних вогнища розповсюдження. Перший осередок містився в Центральній Америці на території сучасних Мексики, Белізу, Гватемали й Гондурасу (тут виникли цивілізації майя, ацтеків та ін.). Другий – у Південній Америці на теренах сучасних держав Перу, Болівії, Колумбії, Еквадору та Чилі (цивілізація інків тощо). До нас від цих давніх цивілізацій дійшли переважно пам'ятки матеріальної культури: руїни міст і культових споруд, вівтарі, стели. Всесвітньо відомими творами архітектури є ступінчасті піраміди народів Центральної Америки.

На жаль, велику кількість пам'яток культури та мистецтва народів Доколумбової Америки було знищено під час завоювання Америки європейцями. Особливо постраждало все, виготовлене з дорогоцінних металів (такі речі було переплавлено й відправлено до Європи), а так само пам'ятки писемності (з ними боролася католицька церква).

У подальший, колоніальний, період історії мистецтво Америки розвивалося під впливом етнічного та расового різноманіття країн. Значний вплив на нього справили вихідці з Ірландії, Німеччини, Польщі, Італії, нащадки привезених з Африки рабів, а також корінні жителі континенту – американські індіанці.

Храм Сонця в Паленке

Джон Алінсон. Жінка співає джаз

ВЕЛИЧНІ ЦИВІЛІЗАЦІЇ. ДОКОЛУМБОВА АМЕРИКА

Своєрідною чарівністю наділена культура Доколумбової Америки. Тут виникли й досягли свого розквіту цивілізації індіанських народів, що населяли цей континент до захоплення його європейцями. З-поміж них – цивілізація майя, народу, який жив у Центральній Америці.

Релігійні уявлення пронизували все життя суспільства майя. Пантеон божеств був обширним і складним. Це, насамперед, боги родючості, води, мисливства, вогню, зірок і планет, війни тощо. Давньомайянській культурі були притаманні складні та витончені ритуали. До таких належали димлення ароматними смолами, молитви, культові танці та співання пісень, жертвоприношення тощо. У жертву приносили квіти та гілки різних кущів, плоди, страви, тканини, статуєтки та інші вироби з глини, нефриту, кістки і мушлі, пір'я цінних птахів.

Майянські міста, красиві й величні, майже завжди будували за планом, однак в окремих випадках – залежно від топографічних умов. Їх зводили вздовж певної осі, де розміщувалися широкі площі для всенародних обрядів, обсерваторії, церемоніальні комплекси, до складу яких входили палаци, східчасті піраміди, увінчані грандіозними храмами, і навіть майданчики для ритуальної гри в м'яч.

Піраміди майя, на відміну від єгипетських, – це зазвичай не гробниці, а свого роду п'єдестали, на яких височать храми, піднімаючи їх якомога вище до неба. Тільки одна з пірамід майя, що дійшли до наших днів, була також гробницею. Це піраміда «Храму написів» у Паленке. Свою назву ця споруда отримала завдяки численним рельєфним ієрогліфічним текстам, якими покриті буквально всі її стіни.

«Храм написів» у Паленке

Давнє місто майя Чичен-Іца

Скульптура та побутові вироби майя

Астрономічні знання цієї давньої цивілізації значною мірою вплинули на архітектуру – майя ретельно розраховували будівництво кожної важливої для міста споруди залежно від орбіт руху зірок, розташування небесних світил та планет. Окремі споруди відігравали роль величезних кам'яних календарів, хронометрів, інші – були обсерваторіями та навчальними закладами, де вивчали астрономію, а деякі окремі міста служили гігантськими небесними діаграмами. Для будівництва таких приладів-споруд майя ретельно вимірювали терміни сходу і заходу сонця, періоди сонцестояння та рівнодення тощо.

Глибина знань майя приголомшує. Так, наприклад, під час розкопок майанського міста Паленке в час весняного рівнодення археологам довелося спостерігати грандіозне видовище: східці храму Ель Кастільо, розташовані біля вершини піраміди, відкидали тінь на її уступи. Тінь поступово набувала форми змії, і в міру того, як сонце йшло за горизонт, «змія» ніби звивалася й корчилася, справляючи враження дійсно живої істоти. Навіть відблиски сонця ніби грали на її «лусці».

Скульптура, як і мистецтво в цілому, оспівувала життя божеств і владу правителів. Богів – абстрактних істот – зображували символічно: у вигляді людини, тварини, рослини, а також геометрично, ієрогліфами або через поєднання елементів різних форм. Однією з найпоширеніших форм зображення була маска, у якій зливалися риси людини і тварини. Масками прикрашали храми, їх розміщували в тих місцях, де вони були найбільш помітні: на гребенях, фризах, кутах фасадів, над входами, на вівтарях тощо. Масками також прикрашали одяг і атрибути зображуваних осіб.

Великого визнання у давніх майя набуло драматичне мистецтво, більшість творів якого була тісно пов'язана з танцем, музикою і являла собою своєрідні балети. Існували й особливі твори, які виконували етичну функцію. Сценою служили платформи, покриті різьбленими плитами. На них інсценували міфи, давні історії та легенди.

Унікальна культура майя не зникла безслідно, незважаючи на загарбання іспанських завойовників та утиски католицької церкви. Нині, як і в минулому, вона справляє значний вплив на культуру народів латиноамериканських країн, робить свій внесок у скарбницю світової культури.

ФАКТ

Майя володіли вражаючими математичними й астрономічними пізнаннями, значно випереджаючи європейців того часу. Вони – блискучі лікарі, архітектори й будівельники. Майя розробили найдосконаліший календар з усіх створених людством; першими стали використовувати вихідну точку відліку для своїх розрахунків, надали цифрам різного відносного значення, залежно від зайнятої позиції, увели поняття нуля, що є видатним винаходом людського розуму.

Високого рівня досяг розвиток медицини. Добре була розвинута діагностика, майя знали спеціалізацію лікарів за видами хвороб. Низка лікарських засобів, уперше освоєних майя, після відкриття Нового Світу стали надбанням європейської медицини й дотепер широко використовуються в сучасній фармакології.

Календар майя

Що вам відомо про цивілізацію майя? Завдяки яким джерелам інформації?

З-поміж видатних цивілізацій Доколумбової Америки цивілізація **ацтеків** відома зонайперше гігантськими східчастими пірамідами. Ацтекські піраміди не поступаються єгипетським за розмірами, і так само невідомо, яким чином індіанці їх будували. У Теотіуакані (місті богів) є одна з найвищих пірамід в Америці – піраміда Сонця заввишки 64 метри. Поруч з нею розташована вдвічі менша за розміром, але побудована на земляному валу піраміда Місяця – таким чином, піраміди майже однакові за висотою, незважаючи на різницю в розмірі.

Усе мистецтво ацтеків було підпорядковане головній меті – умилювати богів. На жаль, більшість його зразків було знищено, предмети з дорогоцінних металів – переплавлено, і до наших часів дійшли тільки невеликі фрагменти цих унікальних пам'яток та описи очевидців, які свідчать, що храмова скульптура ацтеків вирізнялася величчю і пишністю. Ацтеки оздоблювали статуї коштовним камінням та перлами, прикрашали золотом і сріблом. Вражений очевидець так описує майстерність тогочасних ювелірів: *«Вони можуть відлити птицю чи іншу тварину з рухомих язиком, головою і крилами або ногами і руками, а до її рук вкласти іграшку, так що здається, ніби вона танцює з нею. Ба більше, вони*

Піраміда Місяця в Теотіуакані

Вироби майя: із глини (1); із золота (2)

беруть злиток, половина якого із золота, а половина – зі срібла, і відливають рибу з усіма її лусочками, причому одна лусочка золота, а інша – срібна».

Порівняйте архітектуру пірамід майя та ацтеків з єгипетськими спорудами. Визначте спільні та відмінні риси.

Імперія інків – «синів Сонця» (так звали себе її правителі) – найвідоміша із цивілізацій Південної Америки. Тут виключно роль відіграло золото, що виконувало в цій «золотій країні» найрізноманітніші функції, крім однієї – воно не було засобом оплати. Інки обходилися без грошей, оскільки одним з основних принципів їхнього суспільства було самозабезпечення.

Релігійні погляди інків були пов'язані з культом Сонця, яке, за їхніми переконаннями, посідало панівне становище серед богів та керувало всім наземним світом.

Серед визначних пам'яток Мачу-Пікчу – місто інків, одна з резиденцій-святилиць. У столиці імперії – Куско головна святиня храму Кориканча була прикрашена була золотим диском, який було спрямовано на схід так, щоб його торкалися перші промені сонця, яке сходить. Саме до цього храму прилягав Золотий сад інків – справжнє диво. На площі приблизно двісті на сто метрів із золота і срібла, у натуральну величину росло, квітло все, що його «заселяло»: люди, звірі, птахи, ящірки, комахи, різноманітні

Храм Кориканча

Руїни храму в Мачу-Пікчу

Золоті вироби інків

рослини. Це унікальне творіння інків викликало захоплення не тільки нечуваною вартістю обробленого золота, а, що значно важливіше, видатною художньою майстерністю його творців.

На жаль, безцінні витвори «золотого міста» були розграбовані конкістадорами і більшість із них – знищені. Проте здобич іспанців виявилася лише часткою справжнього багатства Куско, усе інше зникло у схованках і до сьогодні не знайдене.

Нині багато таємниць давніх цивілізацій Америки так і залишаються нерозкритими, а елементи їхніх культур органічно вплелися в мистецтво країн Латинської Америки.

ФАКТ

Кодекси майя – ієрогліфічні рукописи цивілізації майя, що являють собою скріплені «сторінки», складені у вигляді гармоніки. Тексти писалися з обох боків, структурно ділилися на тематичні блоки. Вони не призначалися для читання поспіль. До нашого часу у відносно цілісному вигляді збереглися лише чотири кодекси майя, названі переважно за містами, де вони зберігаються (Дрезденський, Паризький, Мадридський, Кодекс Гроп'є).

Сторінка Дрезденського кодексу майя

Запитання і завдання

1. Що нам (людям сучасності) відомо про цивілізації, які існували на території Америки, та їхнє мистецтво?

2. Чи можливо провести певні аналогії між мистецтвом давніх цивілізацій Доколумбової Америки та мистецтвом відомих вам епох чи культурних регіонів? Доведіть свою думку.

3. Поцікавтеся творами кінематографа (художнього, документального), що присвячені цивілізаціям Доколумбової Америки. Які жанри переважають? Перегляньте один з фільмів. Поділіться своїми роздумами.

МИСТЕЦТВО ЛАТИНСЬКОЇ АМЕРИКИ

Латинська Америка дала світу свою особливу музичну й танцювальну культуру. Латиноамериканські танці ще з початку ХХ століття почали проникати в Європу та Північну Америку.

Аргентина дала світу *танго*. Цікаво, що в самій країні аргентинське танго відрізняється за технікою й стилем виконання від європейського.

Велика кількість танців зародилася на Кубі. Наприклад, *румба* і *ча-ча-ча* кодифіковані і є частиною латиноамериканської програми бальних танців. Свого часу були популярними й інші танці кубинського походження, зокрема *мамбо* та *сальса*.

Одним з найпопулярніших і найулюбленіших танців у Еквадорі є *сальса* – танець свободи, любові й щастя, який гармонійно поєднав народні африканські танці з кубинським фольклором, бальними танцями та елементами акробатики. З іспанської це слово перекладається як «соус», що вказує на багатокомпонентність цього танцю.

Домініканська Республіка – батьківщина *бачата* і *меренге*.

Неповторний, романтичний, сповнений почуттів латиноамериканський танець бачата (слово в перекладі з іспанської означає «забава і веселощі», а також «зустрічі і вечірки під музичний супровід»). Провідна роль у цьому танці відведена ногам, які роблять досить швидкі й хитромудрі рухи. Крім того, в бачаті досить багато поворотів, які виконуються практично безперервно.

Меренге – це танець, який має чуттєвий характер. Велике значення в танці мають елементи флірту та імпровізації. Найчастіше це парний танець, але, щоб продемонструвати глядацькій аудиторії та партнеру чи партнерці свою майстерність, танцюристи часто вводять у меренге сольні елементи. Основним рухом цього танцю є прогулянковий крок у такт музиці. Кількість кроків залежить тільки від бажання танцюристів. У танці використовується багато фігур, таких як рухи плечима в прискореному

Латиноамериканські танці

Роман Гарасюта.
Румба

Джино Северіні.
Аргентинське танго

Казимир Малевич.
Аргентинська полька

темпі, обертання стегнами і корпусом тощо. Костюм тих, хто виконує меренге, найчастіше оздоблений безліччю різноманітних прикрас.

Життя – це боротьба! Танець *пасадобль* саме про боротьбу. Горді й темпераментні іспанці вважали, що тільки переможець-тореро гідний життя, успіху та кохання. У перекладі з іспанської мови «*paso doble*» означає «подвійний крок», оскільки кожен другий крок у танці підкреслений. Пасадобль відображає один з аспектів життя й побуту іспанців, а саме кориду – бій биків. Це своєрідне театралізоване дійство, де партнер зображує гордого, упевненого в собі тореро, а партнерка, зазвичай, його плащ. Музика пасадобля енергійна, темпераментна, запальна. Це найшвидший танець латиноамериканської програми і єдиний, у якому головна роль відводиться не партнерці, а партнерові. У пасадоблі, порівняно з

Глорія Кукер.
Танго

Корал Файн.
Танець

Ірина Колесникова.
Колоритний танець

іншими танцями латиноамериканської програми, акцент робиться не на техніці виконання, а на драматизмі. Це єдиний танець, у якому присутня сюжетна лінія. Він, як і, власне, життя, включає в себе і пристрась, і любов, і боротьбу, і поразки, і перемогу.

Бразилія відома *самбою* – музичним стилем і танцем, а також танцювально-бойовим мистецтвом *капоєйра*. Слово «самба» має африканські корені. Ангольською «самба» означає рух тіла з доторканням танцівників одне до одного животами. Подібні елементи використовувалися в африканських ритуалах і були покликані сприяти родючості.

Чимало із цих танців у видозміненій формі ввійшли до латиноамериканської програми бальних танців. Інші, хоч і не кодифіковані, були й залишаються популярними на танцювальних майданчиках.

Латиноамериканські танці (на вибір).

Схарактеризуйте музику кожного танцю. Порівняйте їх. Визначте спільні риси. Розгляньте репродукції картин митців на с. 30. Поміркуйте, до якого стилю ви зарахували б кожен із творів.

Візитівкою Латинської Америки є карнавал у Бразилії. Щороку в лютому (а це – самий розпал бразильського літа) уся країна занурюється у шоу, що триває чотири доби! Найважливіше дійство карнавалу – парад провідних шкіл самби, які показують свою красу і майстерність на величезному «самбодромі». Це – ціла вистава з власним сюжетом. (Кожна школа самби має для виступу близько 80 хвилин). Найчастіше це або історична подія, або вшанування якоїсь особистості, або тема відомої легенди.

Підготовка до виступу триває не менше року. Для цієї вистави виготовляють нові костюми, готують яскраві декорації, світлові та піротехнічні ефекти, а також розучують нові тематичні пісні. Однак головним стрижнем виступу є запальна самба — ідеальний засіб самовираження всіх учасників.

Карнавал у Ріо-де-Жанейро

Довідка

У Ріо-де-Жанейро карнавал у формі змагання проводиться з 1932 року. Ця традиція бере початок від португальської масляної – вуличних розваг, під час яких пустуни обливали одне одного водою, обсипали борошном і сажею, кидалися яйцями тощо. Португальська масляна відбувалася напередодні Великого посту за католицьким календарем, тобто періоду спокути, що символізувало звільнення – саме цей аспект був сприйнятий карнавалом.

До Нового Світу карнавали завезли європейці, хоча не в усіх латиноамериканських країнах вони прижилися. Зате вкорінилися у Бразилії. Раби з Африки із задоволенням брали участь у традиційних забавах португальців. Закривши обличчя масками, вони чіплялися до перехожих, обсипаючи їх борошном і сажею чи обливаючи різною рідиною.

Завезена до Бразилії в XVII столітті португальська масляна згодом сприйняла вплив карнавалів інших європейських країн – Італії та Франції. Саме тоді маски, фантастичні костюми і такі персонажі, як П'єро, Коломбіна (Мальвіна) та Король Момо (веселий товстун), прийшли на бразильське свято. Саме в цей період з'явилися перші «блоки» (*bloco*s – святкові групи, вишикувані прямокутником), «мотузки» (*cordoes* – святкові групи, вишикувані вервечкою) і «корсари» (*corsos* – святкові групи, стилізовані під піратів), а також паради прикрашених автомобілів. Відтоді свято набрало сили й сягнуло практично всіх куточків Бразилії. Рік за роком ставали багатшими танці й пісні, з'явилися нові наспіви та ритми.

Наприкінці XIX століття виникли ранчо – гурти людей у фантастичних карнавальних костюмах (по суті, попередники нинішніх шкіл самби), які виходили на вулицю з піснями й танцями, із задалегідь поставленим театральним дійством і цілим набором музичних інструментів. Репертуар ранчо базувався на африканському фольклорі. Згодом найпопулярніші ранчо злилися в більш численні товариства, що почали функціонувати як клуби, упродовж усього року займаючись підготовкою до карнавальної ходи. Небачено розкішні й барвисті алегоричні екіпажі, створювані цими клубами, викликали захват і шаленство жителів і гостей Ріо. Саме тоді карнавал у дусі часу поповнився новинкою – корсо – так називався парад автомобілів, оздоблених і заповнених веселими молодими людьми, які жбурляють у глядачів конфеті та серпантин і обливають одне одного одеколоном зі спеціальних пристосувань.

Бразильський карнавал (фрагменти).

Яскраві фарби карнавалу

ФАКТ

У всьому танцювальному світі змагання зі спортивних бальних танців діляться на 2 програми: **європейську** і **латиноамериканську**. Термін «бальний танець», найімовірніше, походить від слова «балет» (франц. Ballet, італ. Ballo – «танець»). У XVII столітті було створено Паризьку академію танцю, з-поміж завдань якої було вдосконалювати існуючі танці і винаходити нові. У XX столітті до стандартизації бальної хореографії активно долучилася Англія, де при Імперському товаристві вчителів танцю було створено Відділення бальних танців. Його завданням було вироблення стандартів на музику, кроки і техніку виконання бальних танців. Спочатку було канонізовано європейські танці (танго, віденський вальс, повільний фокстрот, квікстеп). А трохи згодом до танців європейського походження приєдналися латиноамериканські (ча-ча-ча, самба, румба, пасодобль, джайв). У 1924 році пройшов перший чемпіонат з бальних танців.

Відобразіть графічно колорит латиноамериканських танців.

Запитання і завдання

1. Які зразки танцювального мистецтва «подарувала» світу Латинська Америка?
2. Як ви гадаєте, у чому популярність бразильського карнавалу? Які засоби використовують його учасники для створення величного шоу та емоційного впливу на глядачів?
3. Поміркуйте над висловом Омара Хайяма «Добро не одягає маску зла, хоча часто зло під маскою добра творить свої безумні справи». Проведіть дискусію на тему «Життя – як карнавал, адже більшість тих, хто нас оточує, – у масках».

МИСТЕЦТВО США

Свій бурхливий розвиток мистецтво Американського культурного регіону отримало у XX столітті. Якщо до цього центром новацій переважно була Європа, то пізніше ініціативу стали перехоплювати Сполучені Штати Америки. І сьогодні, спитавши в будь-якої пересічної людини про мистецтво Америки, найімовірніше можна почути про голлівудський кінематограф, графіті, джаз, рок, кантрі, вестерн...

Вестерн (англ. *western*, від *west* – «захід») – твори мистецтва, героями яких є ковбої, – унікальний внесок Америки у світову культуру, що відображає історію розвитку країни і допомагає сформувати уявлення про націю. Жанр вестерну характерний для кінематографа, телебачення, літератури, живопису тощо. Дія у вестернах переважно відбувається у другій половині XIX століття на Дикому Заході (територія західних штатів США, Західної Канади й Мексики). У вестерні панує непідробна атмосфера цих регіонів: ковбої, індіанці, квести, дуелі, перенесені в американські умови, швидкість темпу дії і головне – моральна оцінка всього, що відбувається: добро бореться зі злом, де перше переважно перемагає. Мабуть, тому вже впродовж багатьох століть цей жанр залишається популярним і ним насолоджуються його шанувальники.

Поцікавайтесь кращими фільмами у жанрі вестерн та їхніми творцями. У вільний час перегляньте один з них, напишіть свій відгук.

У дію кіновестернів, як правило, вплетено музику, характерну саме для цього регіону, – музику в стилі *кантрі*.

Френк Маккарті. Ковбой

Кадр з кінофільму «Вестерн Юніон» (реж. Фріц Лоне)

Кантрі об'єднує два різновиди американського фольклору – це музика білих поселенців, які влаштувалися в Новому Світі в XVII–XVIII століттях, і ковбойські балади Дикого Заходу. На стиль кантрі також вплинула музична культура африканського населення. Це проявляється в ритміці й невимушено-імпровізаційній манері виконання, а також у використанні таких інструментів, як банджо й губна гармоніка. Мелодії стилю залишилися практично незмінні з часів його появи. У наш час, у результаті тісної «співпраці» кантрі з іншими музичними стилями, з'явилася кантрі-рок, кантрі-поп і навіть кантрі-реп-музика!

Формування музичної культури США відбувалося під впливом строкатого національного складу населення. Принесені на нову землю музичні традиції Європи, Африки, пізніше Азії перепліталися разом, утворюючи нові музичні явища.

Музика насильно вивезених з Африки невольників пустила неочікувані паростки у північному Новому Світі й породила невідомі раніше види, що отримали загальну назву «афро-американська музика». Спочатку це була справжня африканська народна музика. Та минали роки, десятиліття... На слух сприймалось те, що звучало навколо, – музика білих, які співали переважно християнські релігійні гімни. І чорношкіре населення теж почало їх співати, але по-своєму. Так народилися негритянські духовні пісні – *спіричуелс*.

Приблизно в той самий час з'явилися й інші пісні афроамериканського населення – *блюзи* (пісні-скарги, пісні-протести) зі специфічними ритмами та манерою виконання, які спочатку виконували під губну гармоніку, гітару або банджо.

Крім того, під впливом афро-американської музики з'явився жанр інструментальної музики танцювального характеру *регтайм* («рваний ритм») з особливим ритмічним малюнком («рваним») на тлі чіткого акомпанементу. Головну особливість регтайму складають розрив ритмічного малюнку, зміщення акцентів та інші зміни в ритмі мелодії на тлі чіткого акомпанементу.

Спіричуелс «Молитва». «Блюз західної околиці» у виконанні Луї Армстронга, Джоппін Скотт. Регтайм «Життя артиста».

Зверніть увагу на манеру виконання, характер музики, ритм. Схарактеризуйте тембр блюзу. Як він впливає на емоційність сприймання твору?

Юрій Шевчук. Із серії «Джаз»

Іван Несвітайло.
Місячний блюз

Перлина

США – батьківщина **джазу!** Щоб судити про переваги й недоліки джазового мистецтва, необхідно розуміти його власні внутрішні закони. Щонайперше, джаз починається з *ритму*. Джазовій музиці характерний особливий ритмічний малюнок – *свінг* з наявністю *синкоп* – зміщення сильної долі на слабку та *риффи* – мелодичні *остинато* – багаторазове

проведення короткої мелодичної фрази.

Важлива ознака джазу – **імпровізація** (від лат. *improvisus* – «непередбачуваний»), коли тема, невелика музична фраза, у кожного виконавця розвивається, прикрашається, розкриваючи різні її грані. Імпровізуючи, музиканти дотримуються єдиної гармонічної основи, яка складається з певної послідовності акордів, що підтримують головну тему.

Тембровий склад джаз-банду: група духових інструментів (у тому числі, саксофон), струнні (зокрема, контрабас, банджо), екзотичні шумові інструменти, ударна установка. Специфічні тембри: *гроул* – хрипле, гаркаюче звучання; використання *сурдини* під час гри на мідних духових інструментах; *елісандо* – особливі прийоми виконання, що дають ефект «ковзання».

Що вам відомо про джаз? Назвіть відомих вам джазових виконавців. Пригадайте і наведіть приклади поєднання джазової і класичної музики. Подискутуйте на тему «У чому секрет популярності джазу?».

Луї Армстронг. Hello Dolly. Пол Дезмонд. Take five. Джордж Гершвін. Опера «Поргі та Бесс». Колискова Клару (Summertime) у виконанні Елли Фіцджеральд та ін.

1 – Біллі Холлідей; 2 – Френк Сінатра; 3 – Рей Чарльз; 4 – Луї Армстронг;
5 – Бессі Сміт; 6 – Біг-банд Дюка Елінгтона; 7 – Елла Фіцджеральд

КУЛЬТУРНІ ВЗАЄМОВПЛИВИ

Анрі Матісс. Джаз

Французький художник-фовіст Анрі Матісс, майстер передачі емоцій через колір і форму, у 1947 році створив джазові серії з 20 робіт, назвавши їх «Джаз». Художник відтворював власні відчуття, творючи свої аплікації на зразок того, як джазовий музикант творить свою імпровізацію.

У середині ХХ століття в результаті синтезу різних стилів американської музики (афро-американських і «білих» жанрів) народився ще один популярний і до сьогодні стиль танцювальної музики – *рок-н-рол*. Його відмітні риси – чіткий ритм, швидкий темп, розкутість виконання. Традиційними інструментами є електрогітара, контрабас, ударні, фортепіано і саксофон. З другої половини ХХ століття «кордони» рок-н-ролу розширилися і з'явився новий самостійний напрям сучасної музики – *рок-музика*.

Друга половина минулого століття ознаменувалася розмахом розвитку *диско* і *поп-музики*. Вона вплинула на роботи авторів серйозної музики й авангардистів, на деякі форми церковної музики, джаз і рок.

А наприкінці століття Америка дала світові ще одне явище сучасної молодіжної культури – *хіп-хоп*, що вміщує в собі різні напрями музичної (реп, хіп-хоп, бітбокс, а також ді-джеїнг), танцювальної (брейк-данс, хіп-хоп, крамп тощо) та візуальної (графіті) творчості. Сьогодні хіп-хоп є одним з найбільш комерційно успішних видів сучасної розважальної музики і стилістично представлений безліччю напрямів усередині жанру.

Пригадайте імена «королів» рок-н-ролу, поп-музики. Музику яких американських рок-музикантів (гуртів) ви слухаєте? Подискутуйте про сучасні напрями молодіжної музики, її цінність і вплив на вас.

Елвіс Преслі

Виконавець
брейк-дансуВиконавці
рок-н-ролуМайкл
Джексон

1 – Енді Воргол. Чотири Мерилін (фрагмент); 2 – Джексон Поллок. Сині стовпи; 3 – «Гора Рашмор». Скульптор Гутзон Борглум

У сфері візуальних мистецтв США «подарувало» світові абстрактний експресіонізм та поп-арт, які справили значний вплив на європейське мистецтво. Лідери абстрактного експресіонізму – Джексон Поллок, Франц Клайн і Віллем де Кунінг, Ганс Гофман, Аршил Горкі, Марк Ротко та ін. відмовилися від формальної композиції і стали засновувати свої роботи на просторі й русі. Для втілення задуму вони писали, розбризкуючи фарби на полотно («дріпінг»), використовували негеометричні штрихи, великі пензлі тощо. Різновидом абстрактного експресіонізму вважають «живопис кольорного поля», для якого характерне заповнення великих площин кольорами, близькими за тональністю.

Поява поп-арту зумовлена прагненням мистецького кола до подолання дистанції між елітарною і масовою культурою. Його представники – Енді Воргол, Рой Ліхтенштейн та інші почали зображати популярні предмети й образи масової культури – комікси, консервні бляшанки, пляшки тощо. Вони вважали, що художню цінність можна знайти в будь-якому предметі, використовуючи й комбінуючи у своїх композиціях об'єкти різного плану.

Поцікавтеся, які ще мистецькі течії та напрями розквітли на теренах Американського культурного регіону.

1 – Віллем де Куніне; 2 – Марк Ротко; 3 – Аршил Горкі

Довідка

Графіті сьогодні є частиною **стрит-арту** (англ. *street art* – «вуличне мистецтво») – образотворчого мистецтва, характерною особливістю якого є яскраво виражений урбаністичний стиль. Але не можна ототожнювати графіті і стрит-арт. До стрит-арту належать також некомерційні *постери* (англ. *poster* – «афіша», «об'ява», «плакат»), *трафарети*, популярні сьогодні *мурали* (художній розпис стін будівель) тощо. Художники, для яких картинними галереями є вулиці, займаються стрит-артом здебільшого для того, щоб безпосередньо спілкуватися з громадськістю, привернути увагу до цього мистецтва як молоді, так і старшого покоління.

Мурал

Яскравим прикладом нових віань американського мистецтва в архітектурі стали хмарочоси. Будівництво та експлуатація хмарочосів стали можливими завдяки технічному розвитку Америки й появи ліфтів. Першу таку споруду було побудовано в Чикаго 1884 року.

Значний внесок Америки й у галузі театрального мистецтва. Зокрема, саме в США сформувався популярний сьогодні музично-театральний жанр – *мюзикл*.

Пригадайте відомі вам мюзикли. Назвіть характерні ознаки цього жанру.

У середині ХХ століття на пограниччі візуального мистецтва й театру був створений цілковито новий жанр *гепенінг* (від англ. *happening* – «випадок», «те, що відбувається»). Його творцем став американський композитор Джон Кейдж, який також запропонував ідею перформенсу (англ. *performance* – «представлення», «виконання»). Дж. Кейдж називав гепенінгом «організацію певної події, яка може мати мистецьке значення». Перший гепенінг композитор здійснив у 1952 році, організувавши одночасно виступ балету, читання поезії, демонстрацію картин та гру піаніста. Класиком цього жанру став американець Дік Гіг'їнс, який водночас був творцем поняття «інтермедія» – творчості на межі музики, пластики та літератури.

Постери до мюзиклів

«Віднесені вітром»
(реж. Віктор Флемінг)

«Титанік»
(реж. Джеймс Кемерон)

«Зоряні війни»
(реж. Джордж Лукас та ін.)

«Пролітаючи над
зніздом зозулі»
(реж. Мілош Форман)

І, звичайно ж, Америка – це кінематограф!

Голлівуд – це центр американської кіноіндустрії, що розповсюдила свій вплив на весь світ. Тут містяться знімальні павільйони найбільших кінокомпаній США, саме тут розквітло американське кіно. Щорічно в Голлівуді створюють тисячі фільмів. Незважаючи на переважно комерційну спрямованість, голлівудське кіно реалізує саму суть кінематографа – видовище. Воно занурює глядача в правдоподібний, але ілюзорний світ, що відводить від реальності або дещо змінює її. Мабуть, тому Голлівуд часто називають «фабрикою мрій».

Саме в Голлівуді з'явилася сучасна система кінозірок – на рекламних плакатах стали вказувати і провідних акторів. У результаті глядач став доповідати і бажав бачити в кіно своїх кумирів.

Кіно, будучи пов'язаним з фінансовим капіталом, перетворилося в одну з найважливіших галузей американської промисловості, зняряддя пропаганди американських цінностей і способу

життя. Сьогодні в голлівудському кінематографі спостерігається тенденція до створення фільмів-«блокбастерів» – високобюджетних, з великою кількістю спецефектів і декорацій.

Поміркуйте над впливом кінематографа на наше життя. Яким фільмам ви віддасте перевагу? Чому?

США – незвичайно суперечливе «дитя» світової цивілізації, яке майже за чотири століття свого існування стало одним з її основних рушіїв, продемонструвало світові панораму могутнього своєрідного державно-культурного організму. Культура, що народилася на американському ґрунті з його національно-етнічною неоднорідністю населення, склалася на основі взаємодії трьох культур, сформованих у надрах різних цивілізацій: культури аборигенів Північноамериканського континенту, європейських традицій білих поселенців та африканської культури. Багато націй і народів уклали в її розвиток свою працю, звичаї, знання, скарби матеріальної й духовної спадщини.

Уявлення про місце людини в суспільстві лежить в основі американської культури, де домінуються три основних поняття: *privacy* як невтручання в особисте життя, *trespassing law* як захист власності, *voluntary action* як участь у суспільному житті. Невтручання в особисте життя передбачає абсолютну автономність індивіда, заборону порушення кордонів його зовнішнього і внутрішнього існування, дає підстави для відмови від розмов, що не хвилюють американця (знамените *I don't care*). Водночас ідеться про готовність людини до вияву власної індивідуальності та оригінальності, допитливості й цікавості (бути *fun*), а також постійну інформованість та ерудованість (бути *update*).

Незалежна й самодостатня особистість стала сенсом і концентром американського мистецтва. Як гімн людині, що робить сама себе, звучать слова поеми Волта Вітмена «Пісня про себе»: *One's self I sing* («Самість кожного оспівую я»). Цілісність людини, її готовність до самореалізації приваблює й сучасних митців. Унікальність і крихітність людського існування у світі розкрито в мистецьких образах, і це чи не найяскравіше свідчення потужного персоналізму американського характеру.

«Володар перснів»
(реж. Пітер Джексон)

ПРОФЕСІЙНІ ВИПРОБОВУВАННЯ. «Створюємо фільм: від ідеї до результату» (колективний проект).

Поради щодо створення фільму

- Перед початком роботи розробіть план, що складатиметься з підготовчого (пре-продакшн), знімального (продакшн), монтажно-тонувального (пост-продакшн) та рекламно-реалізаційного («розкручування» і покази) етапів створення фільму.

- Врахуйте, що підготовчий етап включає: вибір сценарію, акторів, знімальних об'єктів та набір членів знімальної групи.

- Знімальний період вимагає максимально ретельного планування організації зйомок і чіткого його дотримання, що дасть можливість скоротити знімальний період до мінімуму.

- Пост-продакшн передбачає обробку відеоматеріалу після зйомок епізодів фільму, підготовку і виготовлення комп'ютерних об'єктів, редакцію, монтаж, озвучення та обробку матеріалу фільму.

- Для «розкручування» створеного кінофільму необхідно подбати про рекламну кампанію, яка може включати відео-, аудіо- та друковані матеріали (зокрема, з презентацією кадрів / відеофрагментів з фільму; світлини зі знімального майданчика тощо).

Тож успіхів!

«Касабланка»
(реж. Майкл Куртіс)

Let it snow

Музика Жюль Стайн, вірші Семмі Кан

Oh! The we-ather out-side is fright-ful, but the fire is so de-light ful. Sin -

5
ce we've no pla-ce to go Let it snow! Let it snow! Let it snow!

*It doesn't show signs of stoppin'
And I've bought some corn for poppin'
The lights are turned down low
Let it snow, let it snow, let it snow
When we finally kiss goodnight
How I'll hate goin' out in the storm
But if you'll really hold me tight
All the way home I'll be warm*

*The fire is slowly dyin'
And, my dear, we're still goodbyin'
As long as you love me so
Let it snow, let it snow, let it snow
He doesn't care if it's ten below
He's just sittin' by the fire's cozy glow
He don't care about the cold and the winds
that blow
He just says, "let it snow, let it snow, let it
snow" (let it snow)
"Ooh wee, " goes the storm why should...*

Blue Christmas (Сумне Різдво)

Автори Біллі Хейз та Джей У. Джонсон

I'll have a Blue Christ-mas with-out you I'll be so

6
Blue Christ-mas that's cer-tain And when that

blue thin-king a-bout you. De-co-ra-tions of red on a

blue hear-tache starts hur-tin' You'll be doin' all right, with your

12
green Christ-mas tree. Won't mean a thing it you're not here with

Christ-mas of white/But I'll have a - - - - -

17
me I'll have a blue.

I'll have a Blue Christmas without you.
I'll be so blue thinking about you.
Decorations of red on a green Christmastree
Won't be the same dear, if you're not here
with me

I'll have a Blue Christmas that's certain
And when that blue heartache starts hurtin'.
You'll be doin' all right, with your
Christmas of white,
But I'll have a blue, blue Christmas.

Запитання і завдання

1. Що нового ви дізналися про мистецтво Американського культурного регіону?
2. Назвіть найяскравіші мистецькі явища, народжені на теренах американських континентів.
3. Подискутуйте над висловами чотириразового президента США Франкліна Рузвельта:
 - «Єдиною перешкодою для здійснення наших планів на завтра можуть бути наші сьогоднішні сумніви»;
 - «Недостатньо лише хотіти – ви повинні запитати себе, що ви збираєтеся робити, щоб отримати те, що ви хочете»;
 - «Небезпечно недооцінювати людину, яка переоцінює себе»;
 - «Щастя полягає в радості досягнення мети і гострих відчуттях творчого зусилля»;
 - «Війну ідей так само не можна виграти без книжок, як морську битву – без кораблів».

Робота з джерелами:

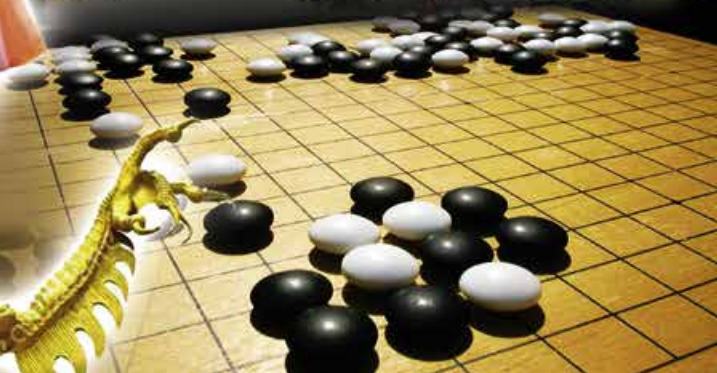
Створіть повідомлення (аудіо, відео, візуальне тощо) про мистецькі здобутки Американського культурного регіону. Наприклад, аудіо-/ відеодобірку знаних музичних/ кінотворів або колаж «Мистецтво Доколумбової Америки».

III розділ

ДАЛЕКОСХІДНИЙ КУЛЬТУРНИЙ РЕГІОН

Чарівний світ Сходу вабить, хвилює, надихає... Він багатолікий і де в чому досі лишається недосяжним для західного розуміння.

Занурмося в таємничість культури та мистецтва Китаю, Японії, Північної та Південної Кореї та інших країн Далекосхідного культурного регіону.

Кожна з великих культур Сходу є унікальною і неповторною.

Естетичними та художніми підвалинами китайського мистецтва, що має тисячолітню історію, є філософські традиції буддизму, конфуціанства та даосизму. На культуру Японії вплинула китайська цивілізація. Японці ввібрали й переосмислили відповідно до своїх потреб традиції релігій (буддизму, конфуціанства та давньої японської релігії – синтоїзму) і витворили свою неповторну культуру.

ВИТОНЧЕНА КРАСА ЖИВОТТИСУ ДАЛЕКОГО СХОДУ

Природа, за уявленнями китайців, є еталоном прекрасного, утіленням світобудови, основним об'єктом і невичерпним джерелом творчого нахнення митців. Саме через природу китайці намагалися осмислити основні закони буття.

Можливо, саме тому особливістю традиційного китайського живопису була відмова від копіювання зовнішнього світу. З давніх часів він утілює традицію, засновану на вдумливому спогляданні природи, пошуку певних сенсів, перетворенні зовнішнього, видимого, у внутрішній стан. Живописці не прагнуть до натуралізму та зовнішньої подібності, у своїх творах вони передають настрої та переживання, які виникають від спілкування з природою. Майстри розкривають стан зображуваного: наприклад, «потік, що біжить», «бамбуковий листок на вітрі», «небеса, що прояснилися після снігопаду» тощо.

Китайські живописці використовують мінеральні, рослинні водяні фарби, чорну туш, а їхні

Мау Дон

твори здебільшого мають форму горизонтальних або вертикальних сувоїв. Зображення наносять переважно пензлем на шовку або спеціальному папері зі специфічною текстурою. Але часто майстри виводять лінії і розтушовують фарбу руками.

Багато митців віддають перевагу монохромному живопису, вважаючи, що це краще «розкриває сутність природи». Велику увагу приділено лінії, адже всі образи створюються за допомогою лінійного малюнка та каліграфічних віршованих написів, які є майже в кожному творі як утілення цілісності поезії, живопису і каліграфії. Вірш і зображення тісно переплітаються у творі, вони є цілісним утіленням задуму митця.

Художники передають простір, об'єм, рух, не користуючись прийомами світлотіні. Особливістю традиційного китайського живопису є наявність у творах незаповнених ділянок, які можуть маскуватися під зображення світлої хмаринки або білого туману: у глядача має залишатися свобода для фантазії та роздумів. За традицією майстри обов'язково ставлять на творі печатку червоного кольору, засвідчуючи таким чином свою особу.

Довідка

Якщо європейці розглядають полотна, то китайці їх «читають», адже митці закладають у свої твори певний підтекст: твори сповнені символізму й алегорій. Зокрема символіка пов'язана з образами природи. Кожна рослина, кожна квітка зіставлялися зі спостереженнями законів життя природи та людськими якостями. Наприклад, орхідея – символ чистоти, хризантема – скромності й цнотливості; дика слива мейхуа – стійкості й непохитності; бамбук – людського характеру; верба – краси і вишуканої витонченості, а сосна – це ідея вічної юності й стриманості. Мініатюрні фігурки людей на тлі величних ландшафтів символізують, що людина – це лише незначна ланка Всесвіту, яка повністю залежить від його могутності. Така мова символів дуже зрозуміла китайцям, натомість тим, хто не зможе розгадати іносказання, осягнути цей самобутній національний живопис неймовірно складно.

Шень Чжоу

Лі Шу Куї Хан Ши

У китайському живописі можна виділити декілька жанрів.

Картини «шань-шуй» («гори-водойми») утілюють основні філософські уявлення про закони світобудови з творчою взаємодією гір і води, землі й неба. Пейзаж спрямовує на очищення і просвітлення душі. Подібна естетична настанова визначила метод створення картин: ніколи не писати з натури, відкидати випадкове, зосереджуючись на сутностях. Розсіяна перспектива перетворює простір картини на пейзаж без обрію і точок сходження, де всі елементи розташовані однаково далеко або близько. Панорамні картини наповнені зображеннями скель і гір, оповитих хмарами, туманами, крізь які ледь помітні ліси, людські домівки, човни тощо. Людина розчиняється в такому просторі, зливається з його ритмом. Подібні зображення вільно «течуть» сувоєм, і обмежує їх лише його довжина. Формат допомагає досягти враження незорості природного світу, утвердити його могутність і володарювання над людиною, яка відчуває себе маленькою частинкою світобудови.

Вдивляючись у досконалі форми тварин, рослин, каменів, китайські майстри намагалися передати їхню справжню сутність, яку неможливо виразити словами.

Так народжувалися картини «хуа-няо» («зображення флори і фауни»).

У картинах «жень-у» (усе, що стосується образу людини) художники втілювали одне непорушне правило: нарівні із зовнішньою схожістю творець повинен передати душевний стан і характер людини, підкресливши красу її внутрішнього світу. Філософська традиція міцно пов'язувала мистецтво з основами світобудови, ідеальним уявленням про людину. Вона могла бути різною: самотньою, здатною до естетичної споглядальності або сповненою бажання реалізувати себе в соціальній практиці.

Транг Ві Чім Конг

Ци Бай-ши

Джузеппе Кастільйоне

Ма Юань

Юн Джа

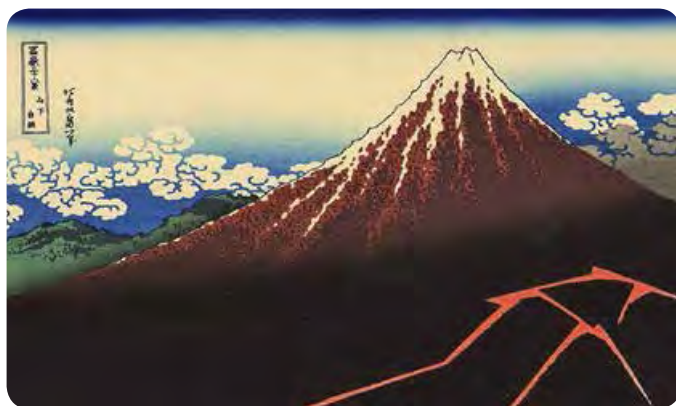
Пригадайте твори європейського мистецтва і порівняйте їх з китайськими щодо взаємин людини і природи. Поцікавтеся творчістю Ци Бай-ши та інших китайських художників.

Шен Джоу

*Кітагава Утамаро.
Кольорова гравюра
на дереві. XVIII ст.*

Кацусіка Хокусай. Білий дощ під горою. XIX ст.

Мотиви природи знайшли своє втілення у традиційному японському живописі. Також на картинах Країни Вранішнього Сонця часто зображували різноманітні сцени з повсякденного життя знаті, випадки з життя звичайних людей, самураїв, міфологічних героїв. Стил і манера виконання багато в чому успадковані від китайського традиційного живопису, але є й особливі, японські, «родзинки».

З-поміж таких – стиль живопису «*uki-yo*» – гравюри на дереві, на яких зображено різні природні пейзажі, красунь-гейш, акторів театру Кабукі, борців сумо. У створенні гравюри брали участь художник, різьбяр і друкар, а весь процес складався з кількох етапів: художник малював на білому папері картину, потім різьбяр наклеював малюнок на дерев'яну дошку і робив на його основі друковані форми, на які друкар потім наносив потрібні кольори й робив відбитки на злегка зволоженому рисовому папері.

Кацусіка Хокусай

Кано Ейтоку. Ширма «Квіти і птахи пір року» (правий бік)

Найвідомішою школою японського образотворчого мистецтва є школа Кано, художники якої знані своїми чудовими монохромними розписами по шовку. Відмітною рисою таких витворів є поєднання реальних предметів і тварин, що перебувають на першому плані зображення, з абстрактними складовими заднього плану (наприклад, хмарами).

Яскравий розвиток у японському живописі отримали картини на ширмах, що поєднували функції меблів і мобільного стінопису. Такі твори прикрашали храми, міські будинки й палаци аристократів. Рами ширми заповнені особливим цупким папером ручного виробництва (бьобу), який декорують малюнками, а краї прикрашають текстилем. Милування природою, краєвидами, місяцем у небі, першим снігом або цвітом дикої сливи – усе це народжувало сюжети зображень на ширмах. Узагалі ці сюжети різноманітні: від релігійних і міфологічних – до побутових сцен і пейзажів. Але найбільшого поширення набули пейзажі.

Зображення супроводжували віршами, що додавало виробам більшої мистецької вартості.

Огата Корин. Японська ширма. XVII ст.

ФАКТ

Печерний храмовий комплекс Могао (Китай) називають «скарбом мистецтва Сходу». Це одна з найдавніших пам'яток регіону, що містить найяскравіші приклади буддійського мистецтва.

Мистецтво в печерах Могао представляє тисячолітній шар, що поєднує унікальні пам'ятки архітектури (майже 500 храмів), скульптури (понад 2100 розписних статуй), фрескового живопису (близько 45 тис. м²), літератури, каліграфії і навіть музики. Тут була виявлена так звана Печерна бібліотека, вміст якої налічує величезну кількість робіт, серед яких буддійські та даоські релігійні тексти, трактати з філософії, географії, історії, а також унікальна «Книга ворожінь», яка була написана тюркським рунічним письмом.

Розписи та скульптури печери Могао

На Далекому Сході високого розквіту досягло декоративно-ужиткове мистецтво. Китайці уславилися на весь світ тим, що першими стали виготовляти посуд з порцеляни, покривати лаком декоративні вироби, а також використовувати техніку розпису по шовку (батик). Окрім того, китайці вирізьблювали речі з каменю, виготовляли різні вироби із золота й бронзи тощо.

З найдавніших часів корейці славилися обробкою металу, особливо бронзи. Витонченістю форми, багатством звучання і значними розмірами славилися бронзові дзвони, які прикрашали чудовими медальйонами у формі лотоса, зображеннями інших квітів, а також язиків полум'я і фей. Дуже популярна також корейська кераміка, що має глибокі традиції: від стародавніх глиняних посудин неоліту до елегантних селадонових ваз, прикрашених вишуканою інкрустацією, та чосонської порцеляни.

Розквіту декоративного мистецтва Країни Вранішнього Сонця сприяло обожнювання природи, що лежало в основі японської релігії. Це й керамічні та порцелянові вироби, прикрашені тканини і одяг, різьблення по дереву, металу й кістці, красива зброя та багато іншого. Фігурки-нецке, коробочки-інро (мініатюрні скриньки), лакові вироби, витончені косоде (кимоно з коротким рукавом) – усе це було оброблено з художнім смаком і витонченістю.

Віяло прийшло до Японії, мабуть, з Китаю. А японські майстри надали йому неповторного, витонченого вигляду. Наприклад, віяло-утіва – суто японський винахід. Це віяло-пелюстка, виготовлене із цілісного шматка

Зразки декоративно-ужиткового мистецтва Далекосхідного культурного регіону

деревини й обтягнуте дорогим шовком або папером, на які нанесено красиві малюнки.

Беззаперечною «візитівкою» Японії є мистецтво складання букетів – ікебана. У кожній класичній формі відображено філософський принцип триєдності світу – три основних елементи композиції символізують Небо (більший елемент), Землю (менший) та Людину (середній). Ікебана асиметрична, адже в природі немає нічого застиглого, усе рухається, змінюється. Часто як основні елементи використовують гілки, а квіти слугують помічниками. У традиційному японському будинку ікебану ставили у спеціальну нішу-токонома, де також вішали сувій з каліграфією та розміщували різні цікаві дрібнички.

 Довідка

Вважається, що й повітряні змії мають китайське походження. У Китаї існують різні традиції, пов'язані із цим дивовижним явищем, проводяться змагання та фестивалі. А в місті Вейфан функціонує музей, цілком присвячений історії створення і розвитку повітряних зміїв.

На дозвіллі дослідіть особливості складання ікебани та спробуйте створити власну композицію.

Запитання і завдання

1. Узагальніть особливості традиційного китайського та японського живопису, досягнення в декоративно-ужитковому мистецтві.
2. Оберіть один з творів живопису в підручнику та схарактеризуйте його. Висловіть своє ставлення.
3. У сучасній Японії живе велика кількість художників, які малюють у стилі аніме. Розкажіть, що вам відомо про цей стиль. Поцікавтеся творчістю японського художника Кацусіка Хокусая.

АРХІТЕКТУРНІ ОБРАЗИ ДАЛЕКОГО СХОДУ

Архітектура Далекого Сходу втілює особливий, урочистий і водночас надзвичайно декоративний, художній стиль, який відбив життєрадісний і, разом з тим, філософський дух, властивий у цілому мистецтву цього регіону. Архітектура Далекосхідного регіону – це величні і водночас незвичайні будівлі з красиво вигнутими багатоярусними дахами – справляє поетичне враження. Такий дизайн не випадковий, адже це, за повір'ями, допомагає відігнати злих духів: у Стародавньому Китаї вважали, що духи можуть пересуватися тільки прямо або звертати вбік під прямим кутом, тому вигнуті форми не дають їм можливості дістатися до людей. Подібний символічний зміст має й інший декор будівлі: малюнки, глиняні фігурки міфічних істот, серед яких майже завжди дракон, мають захищати жителів будинку від злих духів. І що важливіша будівля, то більше таких «захисників» перебуває на ній. Красу декору, що вражає яскравістю фарб, доповнюють різнокольорова черепиця та пишне різьблення.

Усвідомлення людиною єдності духу і тіла, неба і землі, властиве буддизму, знайшло відображення в культових спорудах – *пагодах*. Здебільшого характерною особливістю цих будівель є висота та багатоярусність, що також несе певні символічні змісти. Кожний ярус має свій дах із загнутими навісами, що виступають. Основа пагод має різну форму – круглу, квадратну, шести- та восьмикутну. Ярусний стиль властивий і

Пагода «Якусідзі» біля м. Нара (Японія)

Пагода «Пагорб тигра» в м. Сучжоу (Китай)

Печерний храмовий комплекс Цяньфодун

Храм Путошань

світській архітектурі Далекого Сходу, наприклад будівлям палаців, дахи яких часто робили багаторівневими.

Особливим є внутрішнє оздоблення будівель Китаю. Згідно з традицією, будинок є невід'ємною частиною навколишнього пейзажу, свого роду ширмою, крізь яку природа ніби «входить» усередину будівлі, доповнює і збагачує її. І тому в основі традиційної китайської будівлі – дерев'яні чи кам'яні стовпи, а між ними – легкі стіни і перегородки, які швидко збираються і монтуються, а також відповідно декоруються. Щоб відокремити одне приміщення від іншого, дуже часто використовували ширми. Обов'язковою належністю будь-якого будинку був внутрішній двір із садом.

Поцікавайтесь символікою, зокрема кольору, в китайській архітектурі. Дослідіть особливості архітектурних пам'яток Китаю, що занесені до Списку об'єктів світової культурної спадщини ЮНЕСКО, зокрема Заборонене місто в Пекіні, Храм Неба тощо.

Палац Гуаун. Заборонене місто: 1 – екстер'єр; 2 – фрагмент оздоблення даху

Символом столиці Китаю, Пекіна, є **Храм Неба**, побудований в епоху династії Мін і нині занесений ЮНЕСКО до Списку об'єктів світової культурної спадщини людства.

В образі Храму Неба втілено уявлення китайців про впорядкованість світобудови та її закони. За замислом зодчих, розміщення храму та його вигляд мали уособлювати гармонію священних сил Землі і Неба. Кругла в плані будівля храму (коло – символ сонця, неба), розміщена на квадратній ділянці (квадрат символізує землю), втілює союз Неба і Землі. Храм має три яруси, які уособлюють три основні сили Всесвіту – Небо, Землю і Людину. Синя глазурована черепиця триярусного даху, покладена у вигляді променів, символізує небесну блакить. Колони пофарбовано в червоний колір – колір вогню, що символізує союз Неба і Землі. Навіть кількість колон храму має свою символіку: 4 великі 18-метрові колони означають чотири пори року, 12 середніх колон – 12 місяців, 12 позолочених колон – 12 двогодинних відрізків часу. А разом 28 колон символізують 28 сузір'їв. Храм прикрашено багатим декором.

Дізнайтеся про інші таємниці символіки Храму Неба.

Храм Неба в Пекіні: 1 – екстер'єр; 2 – вигляд з висоти пташиного лету; 3 – фрагмент декору; 4 – інтер'єр

ФАКТ

Візитівкою Китаю є Великий китайський мур, найбільший оборонний об'єкт у світі – одна з найбільших і наймаїстерніших будівельно-технічних споруд усіх часів. Вона була зведена на кам'яному підмурівку і збудована із землі й цегли. Завдовжки тисячі кілометрів, стіна звивається вгору і вниз гористою місцевістю, простягається пустелями й болотами. Зі сторожових веж муру за допомогою димових сигналів удень і сигнальних вогнів уночі можна було розповсюджувати інформацію всією країною з великою швидкістю. Стіна була не тільки кріпосним валом, але й дорогою завширшки 5,5 м, що давало змогу крокувати по ній поруч п'ятьом піхотинцям або скакати – п'ятьом кавалеристам.

Японській архітектурі, що ввібрала традиції китайського мистецтва, притаманне прагнення до простоти. Будівлі світлі й відкриті, переважно складаються з прямокутних елементів. Велику частину споруд Японії будували з дерева, оскільки це гнучкий матеріал і, порівняно з каменем, більш стійкий під час землетрусів. Серед пам'яток дерев'яного зодчества, що дійшли до нас, вирізняються синтоїстські храми з масивними дахами, що виступають далеко за межі стін і надійно захищають їх від негоди.

Більшість старовинних архітектурних пам'яток Кореї загинули у водверті історії, однак ті, що збереглися, стали національними святинами.

Високого розвитку набула садово-паркова архітектура. Китайські сади були кількох типів: імператорські; храмові; індивідуальні, призначені для родини та друзів. Їх прикрашали дерева і квіти, павільйони й альтанки, водойми та декоративне каміння.

Японські сади лаконічні, багатозначні й символічні, вони покликані слугувати відпочинком від суєти, засобом відновлення рівноваги душі. Кожен об'єкт має своє смислове навантаження. В основу моделі саду покладено союз трьох головних стихій – води, каміння і рослин. Вода (або пісок, який її замінює) асоціюється з водоймами (озерами й гірськими річками). Каміні символізують гори, скелі, острови. Невеликі рослини, з яких створюють композиції, за контурами нагадують лісові пейзажі. З-поміж видів японських садів виділяють: сад дерев, сад води, сад чайної церемонії, сад цубо, сад каменів.

Храм Хеїнса (Корея)

Головна зала комплексу Тодай-дзі (Японія)

Японський сад каменів

Наприклад, сад каменів (сад дзен, або сад «сухого пейзажу») створює мініатюрний стилізований пейзаж за допомогою ретельно дібраних композицій з каменів, водойм, мохів, формованих дерев і кущів з використанням гравію або піску. Такий сад переважно невеликий, оточений стіною і, як правило, призначений для споглядання в положенні сидячи тільки з одного місця за межами саду.

Відтворіть у живописі свої враження від архітектури Далекого Сходу.

Запитання і завдання

1. Спробуйте дібрати декілька влучних слів-характеристик для архітектури Далекосхідного культурного регіону.
2. Що вам відомо про китайське та японське садово-паркове мистецтво?
3. Дослідіть явища традиційної китайської та японської культури (наприклад, чайна церемонія, повітряні змії, мистецтво кірігамі тощо), які сьогодні відомі і впроваджуються в усьому світі.

СИМВОЛІЧНІСТЬ І ЗАГАДКОВІСТЬ МУЗИКИ, ТЕАТРУ І КІНО

Старокитайське мистецтво справило істотний вплив на формування багатьох культур Далекосхідного регіону і впродовж багатьох століть було своєрідним еталоном і предметом для наслідування.

Слід зазначити, що в поняття «музика» давні китайці вкладали дещо інший зміст, ніж це робимо ми. Під «музикою» (*юе*) вони розуміли ритуальний танок під акомпанемент музичних інструментів. Буквально кожна нота, кожен музичний ритм, найменший жест танцівника щось символізували. Закодованою мовою музики й танцю китайці розповідали цілі історії з життя легендарних героїв, відтворювали яскраві історичні сюжети, виявляли своє ставлення до політичного життя країни тощо.

Відповідно до традиційних релігійно-філософських уявлень кожен ступінь звукоряду, кожен звук стародавні китайці пов'язували з певною порою року, годиною доби, положенням Сонця і Місяця, різними птахами й тваринами, стихіями природи тощо. Одні мелодії вони виконували навесні, інші – улітку, восени, узимку.

Розібратися в усіх тонкощах складної музичної символіки, щоб установити за її допомогою зв'язок минулого із сучасністю, міг тільки знавець.

Музиканти Далекого Сходу